

GTAMP 03.20.00
ӘОЖ 94(574)

DOI 10.47649/vau.2021.v62.i3.02

А.Ж. Жумабаев^{1*} , А. Тұрарұлы¹ ¹«Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК
Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы
*e-mail: tarix212@mail.ru

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ САРАЙШЫҚТАҒЫ 2021 ЖЫЛҒЫ АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Андатпа. Мақалада Ортағасырлық Сарайшық қаласы аумағындағы №3 қазба орнына 2021 жылы жүргізілген археологиялық зерттеу жұмыстары қарастырылады.

«Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы 2021 жылы ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің 2021-2023 жылдарға арналған бағдарламалы-нысаналы бағдарламасына ұсынған «Қазақстанның батыс өңіріндегі алтынордалық қалалар, көне керуен жолдары және керуен-сарайлар: пәнаралық зерттеулер (XIII-XV ғғ.)» (жетекшісі т.ғ.д., профессор У.Т. Ахметова) жобасын ұтты. Жобаның күнтізбелік жоспарына сәйкес Сарайшық музей-қорығының археологтары жүргізіп жатқан зерттеу жұмыстарының нәтижесінің ерекшелігі №3 қазбадан күміс дирхемдер көмбесі табылды. Бұл олжа нәтижесі ортағасырлық Сарайшықтың ақша қатынасы, Ұлы Жібек керуен жолы бойындағы қаржы айналымы туралы мол деректер береді.

Қазба жұмысына тоқталсақ, ортағасырлық Сарайшық қаласы ғимараттарының алдын-ала ойластырылған жоспармен, түзу көшелі, қаз-қатармен салынғанын байқатады. Бұл Ұлы Жібек жолы бойындағы қала құрылыстары стихиялы түрде емес, астаналық қалалар секілді жоспарлы түрде өскенін көрсетіп отыр.

Мақала ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің 2021-2023 жылдарға арналған бағдарламалы-нысаналы қаржыландыруы аясында «BR10164208 Қазақстанның батыс өңіріндегі алтынордалық қалалар, көне керуен жолдары және керуен-сарайлар: пәнаралық зерттеулер (XIII-XV ғғ.)» жобасын іске асыру мақсатында дайындалды.

Бұл мақала Сарайшықты зерттеушілер және қала тарихына қызығушылық танытушы көпшілік оқырмандар үшін пайдалы мәлімет болып табылады.

Негізгі сөздер: Сарайшық, Ұлы Жібек жолы, жәдігерлер, тарих, археология, этнография, қала мәдениеті.

Кіріспе. Еуропа мен Азияны жалғастырған Ұлы Жібек жолының сауда және Алтын Орданың мәдени орталығы, Ноғай және Қазақ хандығының астанасы болған Сарайшық қаласы Атырау облысы орталығынан 50 шақырым жерде орналасқан.

Ортағасырлық Сарайшық қаласына іргелі археологиялық зерттеулер кеңестік заманда басталды. Оның бастамасын археолог Н.К. Арзютов қалады. Оның басты мақсаты қаланың тұрғын үйлерін табу болған. Осы мақсатпен қала орнына 13 шурф салған. Бір бақылау шурфынан 5 бөлменің сұлбасы ашылған екен. Табылған жәдігерлердің ішінде 11 тиынның оқылғаны белгілі, оның 9-ы Өзбек ханның кезінде соғылған болса, 1-і Қызыр ханның кезіне тиесілі [1].

Сарайшыққа жасалған келесі ресми археологиялық экспедицияны Ә.Х.Марғұлан басқарды. «Қазба жұмыстарын жүргіздік. Жұмыстар қаланың солтүстік-батысындағы Жайық өзені жарқабағынан басталды. Нәтижесінде мол керамика мен тұрмыстық материалдар табылып, Сарайшықтың көлөнершілер аумағы анықталды» дей келе, қаланың моңғол шапқыншылығына дейін қалыптасқанын жария етеді [2, б.8]. Экспедиция жетекшісі Әлкей Хақанұлы Марғұлан болса, оның орынбасары археолог Героним Иосифович Пацевич болды. Сондай-ақ, құрамында археологтар Евгения Ивановна Агеева, Анна Георгиевна Максимова, суретші Павел Васильевич Агапов, фотограф Александр Александрович Попов болған.

1950 жылы Ә. Марғұлан экспедициясынан бөлек Сарайшық қаласына сол кездегі КСРО Ғылым академиясының Этнография институтының директоры С.П. Толстов басқарған Хорзем археологиялық-этнографиялық экспедициясы зерттеу жұмыстарын жүргізді.

Төрт ГАЗ-51 автокөлігімен 15 адамнан тұратын «Орал-Үстірт» жасағы шілде айының басында Мәскеуден Оралға, содан кейін алғашқы және ең үлкен зерттеу объектісі - Жайық өзенінің төменгі ағысында орналасқан Сарайшық қаласына бет алды. Ежелгі қала моңғол кезеңінің дереккөздерінде кездеседі және зерттеушілер Сарайшық қаласын моңғол, Алтын Орда заманына жатқызады. Алайда 1950 жылғы экспедиция жұмыстарының нәтижесі Сарайшықтағы төменгі мәдени қабаттың моңғол дәуірі дейінгі кезең екенін және археологиялық материалдардың сипатына сәйкес XI ғасырдағы Хорезм ескерткіштерінің материалдарынан айтарлықтай ерекшеленбейтінін көрсетті. С.П. Толстов қазір «Сарайшық» атауы түпнұсқа емес деп болжауға негіз бар екенін; бұл елді мекен ортағасырлық Саксин қаласына сәйкес келетінін және Сарайшық қаласы XI ғасырда, немесе X ғасырда салынды деп топшылады [3, с.14].

1989 жылы Батыс Қазақстан археологиялық экспедициясы қайта құрылды. Экспедиция басшысы болып тәжірибелі археолог Зайнолла Самашев тағайындалды. З.Самашевтің жетекшілігімен 1990 жылы Сарайшықта зерттеу жұмысы жүргізіле бастайды [4]. 1996 жылдан бастап, экспедиция жұмысы сол кездегі Қазақстан Республикасы Үкіметінің вице-премьері И.Тасмағамбетовтың ықпал етуімен қайта басталған болатын [5]. З.Самашев басқарған экспедиция 2009 жылға дейін кешенді қазба-зерттеу жұмыстарын жүргізді [6]. Осы кезде көптеген қазба нысандары ашылған болатын. Өкінішке орай, Жайық өзені жағалауы бекітілмеуі салдарынан олардың біразы суға құлап кеткен. Аталған уақыт аралығында «Сарайшық» [7], «Сарайшық тиындары» [8], «Сарайшықтың қыш бұйымдары» [9] атты еңбектер жарық көрді.

2017 жылы Атырау облысы тарихи-өлкетану музейінің археологиялық экспедициясы Самашевтің жетекшілігімен Сарайшықта авариялық құтқару мақсатындағы қазба жұмыстарын жүргізді [10]. Бұл кезде өзен жағасын бетондау бекіту жұмыстары қолға алынған болатын. Жайық өзені жағалауы аумағынан 6 жерге қазба салынды. Сол қазбаның бірінен Сарайшық цитаделінің солтүстік қақпасы анықталған болатын. 2019 жылы қақпа орнының қазбасы аяқталды. 2019 жылғы қазбаны Атырау облысы тарихи-өлкетану музейі мен «Сарайшық» музей-қорығының мамандары бірлесе жүргізген болатын [11].

Мақала тақырыбы қазіргі таңда өзекті. Ортағасырлық Сарайшық қаласы аумағындағы №3 қазба орнына 2021 жылы жүргізілген археологиялық зерттеу жұмыстарының нәтижелері қарастырылатын болады.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Сарайшықта 2021 жылы ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің 2021-2023 жылдарға арналған бағдарламалы-нысаналы қаржыландыруы аясында «BR10164208 Қазақстанның батыс өңіріндегі алтынордалық қалалар, көне керуен жолдары және керуен-сарайлар: пәнаралық зерттеулер (XIII-XV ғғ.)» жобасы бойынша 2021 жылы Сарайшықта қазба жұмыстарын жүргізу күнтізбелік жоспарға енгізілген. Күнтізбелік жоспарға сәйкес №3 қазба орнына археологиялық зерттеу жүргізілді. Қазба жұмысының мақсаты - Сарайшық қаласының археологиялық қазба орындарында жұмыстарды жалғастыру, жаңа археологиялық нысандарды анықтау болды. Алға қойылған міндеттер төмендегіше болды:

- 1) 2019 жылғы №3 қазба орындарындағы археологиялық жұмыстарды жалғастыру, ескі жерленімдерден тазарту;
- 2) Алтынорда кезеңіндегі тұрғынжай, құрылыс нысандарын анықтау;
- 3) Табылған жәдігерлер арқылы Сарайшықтың өзге қалалармен экономикалық, саяси байланыстарын анықтау, қаланың ортағасырлардағы ролін саралау.

Қазба жұмыстары жүргізілген аумақ 2019 жылғы №3А қазбасының аумағы. Қазба жұмыстары басталмастан бұрын 2019 жылы жүргізілген қазба жұмыстарының есебімен танысып, қазба жұмысы аяқталған соң дайындалған әуе түсірілімі жұмысшыларға таратылды. Бұл қазбадан жоғарғы мәдени қабаттан отбасылық жерлеу орындары – 4 көрхана анықталған. Олар ертерек уақытқа жататын тұрғын және басқа құрылыстардың едәуір бөлігін бұзып жіберген.

Барлық көрханалар түрлі өлшемдегі күйдірілген қызыл қыш кірпіш фрагменттерінен тұрғызылған. Бүтін кірпіштердің өлшемдері 23х23х5 см және 20х21х5 см. Кірпіштер сазды балшық ерітіндісімен бекітілген, қалыңдығы 1,5 см. Көрханалар қабырғаларының қаландысы 8-13 қатарға дейін сақталған. Барлық көрханаларда басы батысқа бағытталған 3 немесе 4 адам сүйегі жерленген. Отбасылық жерлеу орны болғандықтан ер мен әйел және балалар сүйектері бар.

№6 көрханадағы 1-ші адам сүйегін сипаттасақ, қаңқа көрхананың солтүстік қабырғасынан 30 см қашықтықта жатыр. Шамамен 30 жасар ер адам деп есептеуге болады. Бас сүйегі жерге шүйдесімен орналасқан, кеуде қуысы біркелкі ашылған. Арқа омыртқа жотасы жоқ болды, бел омыртқаларынан 4 жота сақталған. Сол қолы бойымен қатар тігінен созылған. Алақаны ұршығы үстіне орналасқан. Оң қолы қозғалған, алақаны оң жақ ұршығы үстінде жатыр. Жамбасы біркелкі ашық. Аяқтар ось бойымен тік созылған. Иық сүйегінің ұзындығы 34 см, білегінің сүйегі 26 см, сан сүйегі 44 см, жіліншік ұзындығы 38 см. Бел омыртқаларының шорлануы айқын байқалады.

Нәтижелер және оларды талқылау. Сондай-ақ қазба жұмыстары барысында іші күлмен толған тандыр пештер мен кан жүйелері анықталды. Тандыр диаметрлері 50-55 см немесе 60-70 см, қабырға қалыңдығы 2-2,5 см шамасында болды. Іштері күлмен толған. Кан жүйелері батыс бағытқа, тандырдың орта тұсына дейін созылады.

Қазбада диаметрі 35 см болатын тандыр ашылды. Тандыр ішінің тереңдігі қазба түбінен төмен орналасқан. Солтүстік жағында тандыр кандарын көрхана шұңқыры қиып кеткен. Бұдан оңтүстікке тағы бір тандыр мен қаны бар суфа орналасқан. Тандыр диаметрі 55 см, қабырғасының қалыңдығы 2-2,5 см. Ауыз қуысы солтүстік жағында орналасқан, оның кеңдігі 18 см болады. Шығыс жағында ол басқа бір тандырдың бөлігіне тірелген, батыс жағында шикі саман кірпішке тақалған, кірпіш 4 см-дей қалыңдықта қатты күйген. Тандырдың іші күлге толы. Пештің екі кан арнасы батысқа қарай бағыттала келе солтүстікке қарай радиалды түрде бұрылған. Канның түбі жер бетінен 55 см төмен орналасқан. Кандар өлшемі 21х38х6 см шикі саман кірпіштерден салынған. Оңтүстік канның ені 17 см, солтүстік канның ені 21 см. Аралықтағы қабырға ені 21 см. Кан түбі 10 см тереңдікте қатты күйген.

Осы аумақта ені 180 см болған суфаның шеткі қабырғасы шығып тұр. Бұл қабырға жер бетінен 55 см тереңдікте анықталған.

Қазба жұмысы кезінде қыштан жасалған іші қуыс ядро, биіктігі 80 см орташа көлемдегі құмыра, күмістен соғылған екі тиын және көптеген мыс тиындар табылды [11].

2021 жылғы қазба жұмыстарына кіріспес бұрын дрон арқылы жоғарыдан түсірілім жасалып, 2019 жылғы қазба аяқталғаннан кейінгі түсірілім және қазбаның бүгінгі күнгі түсірілімі салыстырылды. Келесі кезекте №3 қазба орынында жұмысшылар консервациялау барысында жабылған топырақты тазалау жұмыстарымен айналысты (1, 2-сурет).

Сурет 1. 2021 жылғы №3 қазбасы басталмас бұрын жоғарыдан көрінісі

Сурет 2. Консервациялау барысында жабылған топырақты тазалау жұмыстары

Қазбаның жалпы аумағы бастапқыда 300 шаршы метрді құраса, қазба жұмыстары барысында солтүстік бағытқа қарай кеңейтіліп жалпы аумағы 325 шаршы метрді құрады.

Қазба орны жерленімдерден тазартылғаннан кейін, алтынордалық кезеңдегі үй бөлмелері ашылды. Тұрғын үйлердің есігі қазбаның солтүстіктен оңтүстік бағытқа созылып жатқан дәліз бойында орналасқан. Тұрғын үйлердің шығыс жақ қабырғалары көше жақ бетінде (3 сурет).

Сурет 3. Қазбаның жоғарыдан түсірілімі

№1 бөлме. Бөлменің қабырғаларының ұзындығына тоқталсақ, оңтүстік қабырғасы 367 см, солтүстік қабырғасы - 360 см, шығыс қабырғасы - 284 см, батыс қабырғасы - 291 см. Қабырғалардың қалыңдығына келсек, шығыс қабырғасы - 65 см, оңтүстік қабырғасы - 50 см, батыс қабырғасы жіңішке келген - 22 см, солтүстік қабырғасы белгісіз, себебі қазбаның аумағы №1 бөлменің солтүстік қабырғасымен аяқталады. Бөлменің батыс қабырғасы бетінде ені 76 см болатын солтүстіктен оңтүстік бағытқа созылып жатқан дәліз орналасқан. №1 бөлмеге №2 бөлме арқылы кірген. Бөлме есігінің ені - 90 см, табалдырықтың биіктігі - 15 см. Бөлменің солтүстік-батыс қабырғасы бойында ірі көлемді ташнау орналасқан. Оңтүстік қабырғасына жақын жерде тандыр пештің орны сақталған. Бөлменің жоғары қабатынан қыштан жасалған шүмектің сынығы, еденін ашу барысында сүйектен өңделген ине (4 сурет), сырлы қыш ыдыстың сынықтары, мыс табақтың сынығы, метал бұйымдар табылды.

Сурет 4. №1 бөлмеден табылған сүйектен өңделген ине

Бұл бөлменің оңтүстігінде №2 бөлме орналасқан.

№2 бөлме. Бөлмеге дәліз арқылы батыс қабырғадан кірген. Батыс қабырғасының ұзындығы- 340 см, оңтүстік қабырғасы-358 см, шығыс қабырғасы -320 см, солтүстік қабырғасы- 350 см. Есіктің ені -185 см. Еденнің көлемі 185х90 см. Бөлменің қабырғалары ақ бормен сыланған (5 сурет). Оңтүстік қабырғаның қалыңдығы - 50 см, батыс қабырғасы - 20 см, шығыс қабырғасы-65 см. Бөлмеде орналасқан суфаның шығыс кеңдігі - 294 см, солтүстік кеңдігі - 50 см, оңтүстік кеңдігі - 90 см. Бөлмеде екі тандыр пеші, алғашқысы бөлменің оңтүстік қабырға бетінде, келесі тандыр бөлменің ортасында орналасқан. Кан арналары шығыс қабырғада қосылып, қабырға бұрышынан мұржа камерасы арқылы сыртқа шығып кететін болған. Кан арналарының беті шикі кірпішпен жабылған. Бөлменің еденін тазалау барысында моншақтар және темір бұйымдар қалдықтары кездесті.

Бөлменің оңтүстігінде №3 бөлме орналасқан.

№3 бөлме. №3 бөлмеге енетін тұстағы дәліздің ені - 76 см. Оңтүстік қабырғасы-310 см, шығыс қабырғасы -510 см, солтүстік қабырғасы- 325 см. Есіктің ені - 67 см. №2 бөлме мен №3 бөлме арасындағы қабырғаның биіктігі - 120 см. Бөлменің шығыс жақ қабырғасының биіктігі - 160 см. Бұл биіктік қазбадағы ең жоғарысы болып саналады. Бөлменің батыс қабырғасынан шығыс қабырғасына созылған кеңдігі 170 см болатын суфа орналасқан. Бөлменің жоғары қабатынан қола сақина, еденін тазалау барысында мыс тиындар, қыш ыдыс сынықтары табылды.

Бөлменің оңтүстігінде №4 бөлме орналасқан.

Сурет 5. Ақ бормен сыланған №2 бөлменің шығыс қабырғасы

№4 бөлме. Батыс қабырғасының ұзындығы- 370 см, оңтүстік қабырғасы-270 см, шығыс қабырғасы -200 см, солтүстік қабырғасы- 265 см. №3 бөлме мен №4 бөлменің ортасындағы қабырғаның қалыңдығы - 70 см. Оңтүстік қабырғасының биіктігі - 118 см. Бөлменің жоғары қабатындағы тандыр пешті бұзу барысында жез қоңыраудың сынығы және Нумизмат П.Петровтың оқуынша Жәнібек ханға тиесілі құс бейнелі мыс тиын табылды.

Бөлменің оңтүстігінде №5 бөлме орналасқан.

№5 бөлме. Батыс қабырғасының ұзындығы- 325 см, оңтүстік қабырғасы-374 см, шығыс қабырғасы - 293 см, солтүстік қабырғасы- 350 см. №4 бөлме мен №5 бөлме ортасындағы қабырға қалыңдығы - 55 см. Оңтүстік қабырғасының қалыңдығы - 60 см, батыс қабырғасы - 55 см. Бөлменің батыс қабырғасы бетінде орналасқан дәліздің ені - 95 см. Бұл бөлменің жоғары қабатынан күміс дирхемдер көмбесі табылды. Жалпы саны - 35. Нумизмат П.Петров күміс тиындар Өзбек хан және Жәнібек хандарға тиесілі екенін мәлімдеді (6 сурет). Сонымен қатар,

орташа көлемді қызыл қыштан жасалған құмыралардың табандары, сырлы қыш ыдыс сынықтары, сүйектен өңделген шүмек кездесті.

Сурет 6. №5 бөлмеден табылған күміс дирхемдер

№6 бөлме. Оңтүстік қабырғасы суфаны қоса алғанда 320 см, жалпы көлемі оңтүстік, солтүстік қабырғалары - 200 см, шығыс және батыс қабырғаларының ұзындықтары - 250 см. Оңтүстік және батыс қабырғасының қалыңдығы - 20 см, солтүстік қабырғасы - 70 см. Аталған бөлмеден қыш ыдыстың қақпағы, асықтар, тандыр пеш сынықтары табылды.

Бөлмелердің шығыс, батыс жақ қабырғаларының сыртқы бетіндегі қазба жұмыстары қазіргі таңда жалғасып жатыр. 2021 жылғы қазбадан табылған құнды жәдігерлердің қатарына құс (үйрек) бейнелген сырлы қыш ыдыстың сынығын жатқызуға болады (7 сурет). Сонымен қатар, көптеген қыш бұйымдардың сынықтары, майшам, моншақтар, мыс тиындар, метал бұйымдар табылды.

Сурет 7. Құс бейнелі сырлы қыш ыдыстың сынығы

Қорытынды.

Қазба жұмысының қорытындыларына тоқталсақ, ортағасырлық Сарайшық қаласы ғимараттарының алдын-ала ойластырылған жоспармен, түзу көшелі, қаз-қатармен салынғанын байқатады. Бұл Ұлы Жібек жолы бойындағы қала құрылыстары стихиялы түрде емес, астаналық қалалар секілді жоспарлы түрде өскенін көрсетіп отыр. Қазбадан табылған күміс дирхемдерге тоқталсақ, тарих ғылымдарының кандидаты, нумизмат Павел Николаевич Петровтың ақпараты бойынша дирхемдер Жәнібек ханға билігі кезінде Сарай әл-Джедид қаласында шамамен 1340 жылдары соғылғаны анықталды. Бүгінгі таңда Сарайшық ортағасырлық тарихымыздың құнды тарихи-мәдени ескерткіші саналады, оның шикі кірпіштен тұрғызылған құрылысын сақтай отырып ашық аспан астындағы музей құру ескерткіштің ішкі және халықаралық туризм жүйесіне енуіне жол ашар еді. Жоба аясында 2022, 2023 жылдары Сарайшықта қазба жүргізу жоспарланып отыр. Жаңа зерттеулер тарихтың жаңа қырларын ашатынына сенім білдіреміз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Арзютов Н. Отчет о раскопках, произведенных в 1937 г. На месте развалин Золотоординского города Сарайчика//Известия Академий наук Казахской ССР. Серия археологическая.– Алма-Ата, 1949. -Вып. 2. – с. 126-134.
- 2 Мұқтар Ә. Әлкей Марғұланның Сарайшықты зерттеуі // EGEMEN QAZAQSTAN. -2019. -№44(29523). -6 наурыз.
- 3 Археологические и этнографические работы Хорезмской экспедиции, 1949–1953 гг. / Ред. С.П.Толстов. - М.: Изд-во АН СССР, 1958. - 811 с.
- 4 Отчет археологической экспедиции (рук. З. Самашев) Института истории, археологии и этнографии им Ч. Валиханова. 1990 // Атырау облыстық тарихи-өлкетану музейі қоры.
- 5 Самашев З. Отчет о работе Западно-Казахстанской экспедиции в Атырауской и Манкыстауской областях в 1996 году. Алматы. 1997. - 438 с.
- 6 Самашев З. Отчет о научно-исследовательской работе в 2009 г. Государственная программа «Культурное наследие» по теме: «Городище Сарайшык» (промежуточный). Алматы, 2010. - 63 с.
- 7 Тасмағамбетов И., Самашев З. Сарайчик. Алматы, 2001. - 320 с.
- 8 Самашев З., Бурнашева Р., Базылхан Н., Плахов В. Сарайшық тиындары. Монеты Сарайчика. Алматы. 2006. - 184 б.
- 9 Самашев З., Кузнецова О., Плахов В.Сарайшықтың қыш бұйымдары. Керамика Сарайчика. Ceramics of Saraichik hillfort. Алматы. 2008. - 264 б.
- 10 Самашев З. Отчет об археологических работах по теме: «Исследование средневекового городища Сарайчик (Ортағасырлық Сарайшық қаласының зерттелуі)». Атырау, 2017. - 118 с.
- 11 Отчет об археологических работах по теме: «Исследование средневекового городища Сарайчик (Ортағасырлық Сарайшық қаласының зерттелуі)». Атырау, 2019. – 206 с.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ В СРЕДНЕВЕКОВОМ САРАЙЧИКЕ 2021 ГОДУ

Аннотация. В статье рассматриваются археологических исследований, проведенных в 2021 году на месте раскопок №3 на территории средневекового города Сарайшык.

Государственный историко-культурный музей-заповедник «Сарайшык» в 2021 году представил в программно-целевую программу Министерства культуры и спорта РК на 2021-2023 годы «Золотордынские города, караванные пути и караван-сарай в Западном Казахстане: междисциплинарные исследования (XIII-XV вв)» (руководитель д.и.н., профессор У.Т. Ахметова). Особенностью результатов исследований, проводимых археологами музея-заповедника «Сарайшык» в соответствии с календарным планом проекта, является то, что в раскопе №3 обнаружен клад серебряных дирхемов. Результат этой находки дает обширные данные о денежном соотношении средневекового Сарайшыка, об обороте финансов вдоль Великого Шелкового караванного пути.

По раскопкам видно, что здания средневекового города Сарайшык строились по заранее продуманному плану, по прямой улице, по рядом. Это говорит о том, что городские сооружения вдоль Великого Шелкового пути росли не стихийно, а планомерно, как столичные города.

Статья в рамках программно-целевого финансирования Министерства культуры и спорта РК на 2021-2023 годы «BR10164208 Золотордынские города, караванные пути и караван-сарай в Западном Казахстане: междисциплинарные исследования (XIII-XV вв)».

Данная статья является полезной информацией для исследователей Сарайшыка и широкого круга читателей, интересующихся историей города.

Ключевые слова: Сарайшык, Великий Шелковый путь, коллекция, история, археология, этнография, культура города.

ARCHAEOLOGICAL WORK IN A MEDIEVAL SARAISHYK IN 2021

Abstract. The article discusses the of archaeological research conducted in 2021 at the excavation site № 3 on the territory of the medieval city of Saraishyk.

In 2021, the State Historical and Cultural Museum-Reserve «Saraishyk» submitted to the program-target program of the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan for 2021-2023 «Golden Horde cities, caravan routes and caravanserais in Western Kazakhstan: interdisciplinary research (XIII-XV centuries.)» (head of the Doctor of Historical Sciences, professor U.T. Akhmetova). A special feature of the research results carried out by the archaeologists of the Saraishyk Museum-Reserve in accordance with the project calendar plan is that a treasure of silver dirhams was discovered in excavation №3. The result of this discovery provides extensive data on the monetary ratio of the medieval Saraishyk, on the turnover of finance along the Great Silk Caravan Route.

According to the results of the excavations, it is clear that the buildings of the medieval city of Sarayshyk were built according to a pre-thought-out plan, along a straight street, in rows. This suggests that the urban structures along the Great Silk Road did not grow spontaneously, but systematically, like the capital cities.

Article within the framework of the program-targeted financing of the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan for 2021-2023 "BR10164208 «Golden Horde cities, caravan routes and caravanserais in Western Kazakhstan: interdisciplinary research (XIII-XV centuries.)».

This article is useful information for researchers of Saraishyk and a wide range of readers interested in the history of the city.

Key words: Saraishyk, the Great Silk Road, collection, history, archeology, ethnography, culture of the city.

References

- 1 Arziutov N. Otchet o raskopkah, proizvedennyh v 1937 g. Na meste razvalin Zolotoordinskogo goroda Saraishika//Izvestiya Akademii nauk Kazahskoi SSR. Seriya arheologicheskaya. – Alma-Ata, 1949. -Vyp. 2. – s. 126-134.
- 2 Muktar A. Alkei Margulannyn Saraishyky zertteui // EGEMEN QAZAQSTAN. -2019. -№44(29523). -6 nauryz.
- 3 Arheologicheskie i etnograficheskie raboty Horezmsoj ekspedicii, 1949–1953 gg. / Red. S.P.Tolstov. — M.: Izd-vo AN SSSR, 1958. - 811 s.
- 4 Otchet arheologicheskoi ekspedicii (ruk. Z. Samashev) Instituta istorii, arheologii i etnografii im Ch. Valihanova. 1990 // Atyrau oblystyki tarihi-olketanu muzeii kory.
- 5 Samashev Z. Otchet o rabote Zapadno-Kazahstanskoi ekspedicii v Atyrauskoj i Mankystauskij oblastiah v 1996 godu. Almaty. 1997. -438 s.
- 6 Samashev Z. Otchet o nauchno-issledovatel'skoi rabote v 2009 g. Gosudarstvennaja programma «Kulturnoe nasledie» po teme: «Gorodishhe Saraishyk» (promezhutochnyi). Almaty, 2010. - 63 s.
- 7 Tasmagambetov I., Samashev Z. Saraishyk. Almaty, 2001. - 320 s.
- 8 Samashev Z., Burnasheva R., Bazylyan N., Plahov V. Saraishyk tiyndary. Monety Sarajchika. Almaty. 2006. - 184 b.
- 9 Samashev Z., Kuznecova O., Plahov V. Sarajshyktyn kysh buiymdary. Keramika Saraishyka. Ceramics of Saraichik hillfort. Almaty. 2008. -264 b.
- 10 Samashev Z. Otchet ob arheologicheskikh rabotah po teme: «Issledovanie srednevekovogo gorodishha Saraishyk (Ortagasyrlyk Saraishyk kalasynyn zerttelui)». Atyrau, 2017. - 118 s.
- 11 Otchet ob arheologicheskikh rabotah po teme: «Issledovanie srednevekovogo gorodishha Sarajchik (Ortagasyrlyk Saraishyk kalasynyn zerttelui)». Atyrau, 2019. – 206 s.

Information about the authors:

Amangeldi Zhumabayev, Master's degree, scientific researcher of the State Historical and Cultural Museum-Reserve "Saraishyk", Republic of Kazakhstan, Atyrau, 060011, e-mail: tarix212@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8863-5638>

Aibek Turaruly, Scientific researcher of the State Historical and Cultural Museum-Reserve "Saraishyk", Republic of Kazakhstan, Atyrau, 060011, e-mail: aibek_tu@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9483-2278>